

Frieri och bröllop.

I forna tider förekom lustiga seder och bruk i samband med fræer
ri och bröllop, och man behöver inte gå så långt tillbaka i ti-
den för finna belägg för påståendet. I synnerhet var skogsbygden
i S.Möre med sitt isolerade läge och sin ringa förbindelse med
kringliggande platser eller större befolkningscentra ett område
där gamla seder och bruk rätt länge var rådande.

Det här skildrade omfattar tiden mellan mitten av förre århundra-
det fram till sekelskiftet, och man kan säkerligen gå betydligt
längre tillbaka i tiden för att finna motsvarighet till det som
nedan kommer att beskrivas. Händelserna är hämtade från såväl
Gullab^o/ som Torsås och Vissefjärda socknar. Då dessa socknar ald-
rig haft några godsägare eller jordmatadorer av någon högre stor-
leksordning, kan man tryggt påstå, att den dominerande befolkningen
utgjorts av småbönder med en jordlott som i mycket sällsynta
fall gick över 1/2 mantal. Det största antalet jordägendomar var
1/8 och där under.

Givetvis måste den kultur som var utmärkande här betraktas som

ACC. N:R M. 11250:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

~~en~~ ^{Som} ren bondekultur i handel ochandel på småbönders vis.

Under den tid det hett är fråga om var inte kommunikationerna så livliga och det var inte heller så vanligt, att ungdomen kom ~~kom~~ tillsammans och bekantskapen mellan de skilda könen inskränkte sig vanligen till hembygdens folk. Undantag fanns, ~~men~~ ^{med varandra/} det bekräftar regeln. endast. Hembyns ungdom var ju bekanta/ ^{redan} som småbarn och träffades ofta under kvällar och andra tillfällen, då det var dans ute vid något vägshål under den varmare årstiden och i hemmen under vintern, då det var "ledigt", som man sade. När hushondfolket var borta under natten i en gård, sade man att det var "ledigt" där, och dit samlades då ungdomen för att leka och dansa. Så träffades ungdomen vid många andra tillfällen under året såsom vid slätteröl, byköl, kvastöl m.fl. och desutom vid julkalasen under júlhelgen. Men många och varaktiga förbindelser mellan ungdom av de skilda könen knöts i samband med kyrkbesöken om söndagarna. Det var sed, att man skulle till kyrkan för att höra nyheter och träffa bekanta, detta då det gällde ungdomen. De äldre för att höra predikan och göra affärer.

Där fick man reda på var man kunde få köpa en stut, ko eller gris eller var man kunde finna en bra piga eller dräng för sitt jordbruk. De avlägsna byarna^s bönder hade kyrkstall i närheten av kyrkan, och de åkte alltid dit efter häst. Folket från byarna i kyrkans närhet gick till fots och ofta använde man då genvägar eller "tvärtomsvägar" genom skogarna rakt fram till kyrkan.

Då de unga tu fattat tycke för varandra träffades de till att börja med i smyg. På lördagskvällen efter slutat arbete lade den unge mannen av arbetskläderna och tog på sig en bättre kostym och så bar det iväg till den tillbedda, som lockades ut genom en knäpp på fönsterrutan e.d. Om filckans mor sanktionerade bekantskapen fick flickan bjuda in friaren på kaffe eller annan traktering och man talades vid under tiden. Så småningom slutade det med giftermål. Var friaren inte godkänd av kontrahenten, gick hon in igen sedan hon övertygat såg om vem det var som "nörnde" ut henne och någon vidare konversation eller inbjudan med traktering blev det inte. Ännu vid mitten av förra århundradet var det föräldrarna som bestämde när och med vem giftermål skulle ske, och det

ACC. N:R

M. 11250:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

då alltid efter regeln "lika mot lika".D.v.s. kontrahenterna skulle om möjligt vara likställda i ekonomiskt hänseende.Den besittande bonden hade anspråk på att hans barn skulle söka sin tilltänkte respektive tilltänkta bland välsituerade likar.Det var nödvändigt för släktens fortbestånd som självständiga bönder.Det var inte alls kärleken mellan de två som fick vara avgörande,då föräldrarna bestämde med vem äktenskap skulle ingås, det var den ekonomiska sidan av saken som var utslagsgivande.

Att en bonde med egen gård och välsituerad gifte sig med ex. pigan,vilket kunde hända ibland,hörde till sällsyntheterna.Då hade de/ det emellertid gått så långt,att föräldraauktoriteten inte längre respekterades eller kunde göra sig gällande - om de var döda.

Att ett äktenskap som ingåtts genom tvång från föräldrarnas sida inte var lyckliga säger sig självt,men enligt tidens sed skulle man tåla och lida,och skilsmässa på grund av missämja var inte vanligt.Kyrkoherde Sabelström i Torsås brukade alltid fråga de båda kontrahenterna om orsaken till giftermålet och fick då många gånger svar som inte precis gav belägg för,att det var kärleken

som var den avgörande faktorn till äktenskap. Om ärligt svar på hans fråga visar det en bonde i Glosebo gav, då han tillspordes om anledning till att han begärde lysning för sig och fästmon: "Hon har pengar, och dom behöver jag". En flicka, som gifte sig med en betydligt äldre lägenhetägare svarade på samma fråga: "Han har eget ställe, som jag kan få flytta in i". Det gick många gånger bra med även de äktenskap, som kom till på föräldrarnas initiativ, men ofta lades en grund till evig olycka genom dessa tvångsäktenskap, och det tragiska inslaget i vissa folkvisor har sin motsvarighet i dessa gångna tiders äktenskap tillkomna genom föräldrarnas bestämmaderätt.

Många av den tidens äktenskap kom till stånd genom böneman, som många gånger var en kvinna. Det var i de fall då de tu inte kände varandra, utan bodde på långt avstånd från varandra. Då var det vanligt, att man genom böneman gjorde sig underkunnig om motparten och de ekonomiska och personliga betingelserna för ett giftermål. Lyckades bönab²det, skulle bönemannen ha en silkeshalsduk eller en silkeduk som ersättning för uppdraget.

ACC. N:R

M. 11250:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Övriga släktingar utom föräldrarna hade i regel ingen betydelse för äktenskapets tillblivelse eller icke, men de kunde visa sitt missnöje med föreningen genom förakt och nonchalans mot personen ifråga. Älste brodern hade, om husfadern var död, en viss självtagen och av de övriga syskonen respekterad rätt ^{att} råda och bestämma över de andras förbindelser. Han kunde avvisa en friare till sin syster, om han inte tyckte om föreningen, och långvariga familjegräl hade ofta sin upprinnelse i ett dylikt handlings-sätt.-

På grund av äldre tiders bristfälliga kommunikationer var det inte vanligt att man i denna trakt företog så långväga utflykter för att skaffa sig moatje, utan den valde man ut i närheten av hemmet. Det var både bekvämare och lättvindigt och så kände man folket, som man besläktade sig med. Följden blev att ingifte och nära släktskap uppstod i somliga byar och vissa släkter var rikt förgrenade på många håll i hela socknen.-

Det var vanligt att den uppvaktande kavaljeren förärade sin fästemo en gåva bestående av någon värdfull sak såsom enring,

ACC. N:R

M. 11250:7

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

en brosch, ett stycke tyg eller ett par träskor, allt efter råd och lägenhet. Flickan å sin sida förärade gossen någon kaka eller krans edd. Så berättas, att Anders Olssons Kajsa i Stora Glo-sebo hade bakat en egendomligt formad kaka, som hon förärade Anders vid ett besök hos henne en kväll. Då det var en fin kaka nämndes inte Anders äta upp den utan gömde den och gav den till en annan flicka, som han uppvaktade, och denna i sin tur gav den åt en annan pojke, och så vandrade kaken ur hand i hand, tills den slutligen åketbördades till Kajsa av en pojke, som jämte Anders uppvaktade henne. Då hon kände igen den skulle hon ha yttrat: "Nu har jag fått igen min kaka, som jag gav Anders. Jag känner igen den eftersom den var formad så lustigt". - Att handslag skett som bekräftelse på överenskommelsen mellan tvenne kontrahenter om giftermål är inte känt här i trakten. Det var inte heller vanligt, att flickan gömde sig för friaren som sedan hade att leta reda på henne. Var friaren inte välkommen kunde meddelandet ske från husfadern, om inte flickan själv gjorde det, att han inte hade något för sitt besvär.

ACC. N:R M. 11250:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hemgiften uppgav svärfadern vid frieriet. Den kunde utgöras av reda penningar, kreatur, möbler och husgeråd efter tycke och smak. Efter bröllopet flyttade bruden till det nya hemmet och installerades där. De gamle, som svärföräldrarna kallades, flyttade in i en mindre bostad i närheten av manbyggnaden och levde på undantag från gården. Ofta medförde ett dylikt frånträdande av egendomen slitningar och gräl, då undantaget skulle ut, om det bestod av kontanter eller produkter in natura. Särskilt svårt var det då ägendomen övergick i "oskyldigas" händer. -

Det var sed att bröllopet hölls av brudens fader, som hade att ombesörja det hela och stå för kostnaderna för detsamma, om det var ett ordentligt och bra folk. Då skaffades en särskild b.k. brudsätterska, som skulle kläda bruden i full stass. Var det ett fint bröllop, måste man skaffa en brudsätterska, som förstod sin sak och visste hur allt skulle ordnas från topp till tå, och det ingen lätt sak att få tag i en som var fullt kunnig häri. Det hände, att man fick göra långa färder neråt Blekinge för att få en brudsätterska som kände det riktiga bruket vid klädsel av

ACC. N:R M. 11250:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

en brud, som skulle utsättas för allas kritiska blickar. Det fick ingenting fattas och inget läggas till.-

De flesta brölloppen gick dock av stapeln på ett betydligt enkeltare sätt. Släkt och vänner bjöds då till ett dundrande kalas till vilket var och en familj hade med sig förning av olika slag. Och grannar och vänner till brudens familj samlades före bröllopet för att hjälpas åt med att göra lövsal och resa äreport vi bröllopgården.-

På andralysningsdagen skulle de två vara tillsammans i bruders hem för att mottaga hyllningar och gratulationer med gåvor från släkt och vänner. De förärades då en hel del nyttiga ting för det gemensamma boet. Det kallades gåvodagen, och alla som då uppvaktade blev vanligen bjudna till det stundande bröllopet. Man bjöd till bröllopet på så sätt att någon av brudens familj för omkring och budade till en bestämd dag-. Utom släkt och vänner bjöds även prästen och klockaren, och då kvällen ^{kom} med mörker, anlände en hel del objudna, nyfikna personer från när och fjärran för att skjuta för brudparet och trakteras med brännvin

ACC. N:R M.11250:10.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

av särskilt utsedda personer. Dessa brukade ila ut ur bröllopsgården försedda med ett spetsglas i den ena handen och en literflaska med brännvin i den andra, då skotten började knalla och blixterna lysa i mörkret. Den som sköt blev trakterad med en sup eller två.-

De inbjudna gästerna trakterades vid långa bord med mat och dryck i rikt mått. Förningarna togs in och som sed var skulden kvinna, som medfört den börja att "skåra" den, ta av den först och så skicka den vidare. Då somliga kvinnor hade ord om sig att vara slarviga vid tillagningen av mat brukade man rata deras förning och förklara, att man inte "tyade äta" mera. Vid ett bröllop i Kindbäcksmåla hade Anders i Torhult tagit med sig en stor pudding, som framsattes på bordet, och då det var "gående bord", stegade Anders fram som förste man till puddingen, tog en sked och åt direkt ur formen, varpå han gick tillbaka till sin plats och uppmanade de övriga att fortsätta. Men som Anders var känd att vara slarvig och föga renlig av sig, var det ingen av de andra som orkade mera.-

ACC. N:R

M. 11250:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Några festliga uppträden före bröllopsdagen är inte känt i senare tid. En gammal sed var att skjuta för de nygifta. Det skedde såväl då lysning togs ut som då vigseln skedde. Då de två färdades till prästen för att ta ut lysning knallade skotten längs vägen de färdades fram antingen detta skedde efter häst eller till fots. Om vigseln skedde hos prästen färdades man dit efter häst och om vigseln skedde i kyrkan brukade hela brudstassen följa med om det var ett större bröllop, och då hade någon av dem som färdades ^hdes sit i följet till uppdrag att bjuda alla skjutande under färden på brännvin. Då ingen brudkrona fanns bland kyrkans dyrbarheter i Gullabo vid den tiden, kläddes bruden med krona av myrten. Den dansades sedan av bruden bröllopsdagen. -

Under den här omtalade tiden var det inte brukligt att använda förridare eller anordna hinder för brudföljet. Att det däremot ha inträffat förr, torde man kunna sluta sig till av gamla sägner om brudföljen till Torsås kyrka för långt tillbaka i tiden. Så berättas att ett följe blev hindrat och brudens häst skrämde i byn Skörbo i Gullabo socken, och bruden föll av hästen och slog

ACC. N:R

M. 11250:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ihjäl sig. Ungefär en liknande händelse skulle i en gången tid

ha inträffat, då ett brudföje från byn Hästmahult färdades fram

här. Om dessa legender ha historisk grundval kan inte bevisas,

men det är troligt, att dessa händelser en gång timat. -

Att man hade förning med sig till bröllopet är omtalat, och den

lämnades då fram till kokerskan, som hade att svara för att den

vid kalaset blev framlämnad till rätt person, till den som hade

haft den med sig. Förningen bestod vanligen av ostkaka, sötoät

och puddingar av olika slag. Även bakverk hade man som förning.

Det var smörbakelser och puderkaka, sockrade kringlor och tårter

med snömos m.m. Då det var dyrt att hålla bröllop med ett stort
var/

antal inbjudna, detta sätt nödvändigt för att kunna utspisa en

massa människor i en tid, då det var knappt med livsmedel. -

Som värd vid kalaset utsågs någon av brudens närmste släktingar,

en bror eller farbror e.d. och på hans lott kom att sörja för

att var och en blev förplägad till belåtenhet. Efter kalaset

lekte man och dansade. Det gällde att dansa kronan av bruden

efter fiolmusiken. En omtalad spelman, som ofta var anlitad vid

ACC. N:R M. 11250:13.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

bröllop och andra danstillställningar, var båtsman Pelle Roder.

Han var vida bekant som en mycket skicklig fiolspelare. Man dansade mest polkett och lekte ringlekar, och som avslutning brukade Pelle Roder spela upp elvadansen. Det gick bra unde de första takterna, men mot slutet började möbler och annat bohag deltaga i dansen och då var det tid att sluta, innan det gick förlångt. Spelmannen kunde inte sluta med sitt spel förrän någon skyndade fram och skar av strängarna på fiolen. -

Då kvällen kom sade brudparet godnatt och försvann från de övriga lekande. Många gånger var det svårt att hysa alla bröllopgästerna, som därför måste hysas in bland grannar och bekanta, för brölloppet skulle vara i tre dagar, om det var ett fint sådant. Under sommartid kunde de bädda till gästerna ute i höet på höskullen. Då en person i Torhult gifte sig, och en del av gästerna gick för att lägga sig i höet sade brudgummen till bruden: "Gå in i kammaren och lägg dig, jag går med pojkarna på slinran och lägger. Slinner är här i trakten lika med höskulle." Han nyter inte lägga sig hos bruden", sade bröllopgästerna. Han var en

ACC. N:R M. 11250/4FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

blyg tillbakadragen natur, som ansåg det opassande att överge sitt ungarlstillstånd inför allas blickar så påtagligt.-

Vad bruden tänkte förmäler ej historien.-

Då bruden flyttade från hemmet, tog hon avsked under tårar från sina föräldrar och syskon. Helst skulle hon då gråta för att det skulle bli glädje i äktenskapet.-

Efter bröllopet hölls s.k. efterkalas för tjänstefolk och arbetare vid gården. Då blev även en del fattiga ihågkomna.

Sedan bruden lämnat föräldrahemmet, brukade hon besöka det vid all möjliga tillfällen för att få råd och spörja till dem där hemma. Bodde hon som gift långt från sitt föräldrahem var det mera sällan hon besökte det, om hon inte särskilt vantrivdes på sitt nya ställe. I allmänhet var det nog så, att det gamla ordspråket "Kaka söker maka" nog kunde tillämpas på forna tidens äktenskap ^{mera} än nu. Böndernas söner gifte sig inom sitt stånd och det var unikt om de gick utanför. I så fall gifte de sig med fattiga flickor eller pojkar d.v.s. neråt som man sade och inte uppåt. Att bönder här i trakten gifte sig in i andra sam-

ACC. N:R

M. 11250:15

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hällsskasser var mycket sällsynt. Försök gjordes emellertid av en lantbrukareson från Glosebo. Han reste ner från Gullabo till Värnanäs till Mannnerskantzs dotter och framförde sitt frieri. Emellertid blev det avslag och fröken M. var inte ovänligt utstämnd mot honom, utan föranstaltade, att han blev inbjuden i köket på kaffe, var- efter han fick fara hem igen med oförrättat ärende.-

Då det gällde giftermål under äldre tid i denna trakt var det i främsta hand ekonomien som var utslagsgivande.

Som regel var det så, att böndernas barn gifte sig med varandra och giftermål mellan bönders och arbetares barn eller barn till båtsmän och andra var ytterst sällsynt. Orsaken var i första hand den att det ekonomiska underlaget fattades. Efter några års bortvaro i Amerika hände det, att fattiga pojkar kom åter och tjänat mycket penningar, och då dugde de som friare till böndernas flickor. Detta var särskilt händelsen under de senare decennierna på 1800-talet.